

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

PETRO DOLAR SİSTEMİ ÜZERİNE FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI

M. MUSTAFA AKKAN

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Kasım, 2017
www.kto.org.tr

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ	2
2. PETRO DOLAR KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	2
2.1. Avro'nun Piyasalara Girişi	5
3. GLOBAL REKABET VE PETRO DOLAR	5
4. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÇIKARIMLAR	6
5. KAYNAKÇA	10

1. GİRİŞ

Petro-dolar, petrol satışlarından elde edilen geliri tanımlamak için kullanılan terimdir. Petrol satın almak isteyen her ülke ya da kuruluş, karşılığında dolar vermek, bu doları da bir yerden bulmak zorundadır. Petrolün dolar cinsinden fiyatlanması, dolara yönelik uluslararası talebin, dolayısıyla rezerv para olmaya devam etmesinin en güçlü dayanağıdır. Çünkü dünyada enerji talebi sürekli artmaktadır ve bunun için de petrole olan talep belirleyici durumdadır.

Bu çalışmada öncelikle petro dolar kavramının ortaya çıkış süreci ve gelişiminden bahsedilmekle beraber, küresel güç mücadelesinin petro dolarla olan bağlantısı ifade edilecek ve son olarak petro dolar olgusu farklı bir bakış açısı ve çıkarımlarla ortaya konacaktır.

2. PETRO DOLAR KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada iktisadi ve siyasi açıdan Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) egemen olduğu bir dönem olmuştur. Aslında savaş öncesi dönemde de ABD dünyanın en büyük ekonomisi konumunda bir süper güçtü. 1929 büyük Dünya Bunalımından önce dünya sanayi üretiminin %44,5'i ABD tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ancak ABD'nin bu süper üretim gücü, dünya üzerinde küresel yönetim anlamında egemen bir unsur değildi. Haziran 1944 tarihindeki Normandiya çıkarmasının başarıyla sonuçlanmasının İkinci Dünya Savaşını ABD ve müttefiklerinin galibiyetiyle sona ereceğini göstermesiyle birlikte, savaş sonrası döneme ilişkin iktisadi ve diplomatik istikrar kavramları tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde gerçekleştirilen Bretton Woods konferansı sonucunda altın onsunun 35 ABD Dolarına bağlandığı ve ABD Dolarının uluslararası tek rezerv para olduğu yeni bir para sistemi doğmuştur. Ayrıca Bretton Woods konferansı sonucu Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (UPF) gibi ABD'nin dünyada tek egemen güç olmasına hizmet edecek kurumlar da kurulmuştur.

Savaş sonrası dönemde yıkılan Avrupa ve Asya ülkelerinin yeniden inşasında UPF ve DB gibi kurumların üstlendiği rol ABD'nin dünya üzerindeki iktisadi egemenliğinin perçinlenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği ile ABD arasında başlayan soğuk savaş ve buna bağlı olarak 1949 yılında kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) de, ABD'nin dünya üzerindeki askeri boyutta egemenliğini kurmasına hizmet etmiştir. Yeni kurulan Bretton Woods parasal sistemi de dünya ekonomisinin istikrara kavuşmasını sağlamıştır. ABD ekonomisi büyük altın rezervleri ve sağlam üretim yapısı ile bu yeni düzende daha da güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Sağlanan

İktisadi istikrar dünyada üretim ve dış ticaretin hızla gelişmesini olanak sağlamıştır. ABD kendisine Pazar olacağı düşüncesiyle Avrupa kıtasında bir iktisadi birliğin oluşmasını teşvik etmiş ve 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur.

Bu iktisadi düzen 1970'lerin başlarına kadar devam etmiştir. 1949– 1970 arasındaki dönemde savaştan harap olarak çıkmış Asya ve Avrupa ülkeleri, ABD'nin de desteğiyle altyapılarını yeniden inşa etmiş ve giderek rekabetçi ve sağlam bir üretim yapısına kavuşmuştur.

1970'li yılların başlarında Avrupa ve Asya ekonomilerinin artan rekabet gücü, Vietnam Savaşı harcamalarının ABD ekonomisine getirdiği yük var olan iktisadi düzeni sarsmaya başlamıştır. Başta Fransa olmak üzere, önemli ülkelerin merkez bankaları ABD'den ellerindeki dolarlar karşılığında mevcut altın-dolar paritesinden altın isteminde bulunmaya başlamışlardır. Bu gelişmelere bağlı olarak 1971 yılının ortasında ABD Merkez Bankasından altın çekimi hız kazanmış ve ABD altın rezervleri kritik bir düzeye gerilemiştir. Bu süreçte ABD'nin baş müttefiki durumundaki İngiltere Merkez Bankası bile 3 milyar dolarlık rezervi karşılığında 2600 ton altın almıştır. Bu gelişmeler sonucunda ABD'deki Nixon Yönetimi tarafından Bretton Woods Sistemi ile getirilen 1 ons altın 35 ABD Doları paritesi sona erdirilmiş ve 11 Ağustos 1971 tarihi itibarıyla tüm ulusal paralar dalgalanmaya bırakılmıştır.

ABD Dolarının dalgalanmaya bırakılması ABD'nin artan dış ticaret açıkları ve Vietnam Savaşı harcamaları birleşerek 1970'li yıllarda ABD Dolarının devalüe edilmesine yol açmıştır. Bu zaman sürecinde ABD Dolarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Petrol Dışsatımcısı Ülkeler Örgütü (OPEC) de, petrol ticaretinin birçok para biriminden oluşan bir para sepeti üzerinden olabilirliğini tartışmaya başlamıştır. ABD petrol ticaretinin bir para sepeti ile yapılmasını önleyerek doların egemenliğini sürdürmek amacıyla dünyanın en büyük petrol üreticisi olan Suudi Arabistan ile üst düzey görüşmelere başlamıştır. Söz konusu bu görüşmeler sonucunda, o tarihte, bir açıklama yapılmasa da, Suudi Hükümeti petrol gelirleri ile gizlice 2.5 milyar dolar değerinde ABD hazine bonosu satın almıştır. Böylece "petro-dolarların yeniden döngüsü" (petrodolar recycling) olarak bilinen ve Newyork ve İngiltere bankacılık sisteminin lehine olan süreç başlamıştır. Suudi Arabistan ile gerçekleştirilen bu görüşmeler ileri bir tarihte ABD Hazine Genel sekreteri Blumenthal tarafından Suudi Arabistan'ın petrol ticaretini yalnızca dolarla yapacağı yönünde güvence verdiği biçiminde açıklanmıştır. Yukarıda belirtilen nedenler yanında 1973–1974 yıllarında petrol fiyatlarındaki hızlı yükselişin yarattığı iktisadi şok ABD Dolarındaki dalgalanmanın artması yönünde baskı yaratmıştır. Almanya'dan Japonya'ya bütün petrol dışatımcısı ülkeler artan petrol faturalarını dışatımdan elde ettikleri dolarlarla nasıl karşılayacakları sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır.

OPEC üyesi ülkeler ise artan petrol fiyatları sonucu elde ettikleri ve yurtdışı gereksinimlerini karşılayacak miktarın çok üzerinde olan dolarları (petro-dolarları) nasıl kullanacakları sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Soruna çözüm yolu Petro-dolarların büyük kısmı Londra ve Newyork bankalarına gitmesi biçiminde olmuştur.

Weld and Co isimli avro tahvil şirketinden Mulford, petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak ortaya çıkan gelirin nasıl yönetileceğine ilişkin bir mekanizma geliştirmişlerdir. Bu mekanizma, Suudi Arabistan Para Otoritesi (SAMA) ile gizli bir anlaşmayı içermektedir. Öngörülen mekanizmanın temelinde 1973–1974 yıllarında yüksek petrol fiyatları sonucu OPEC ülkelerinin ellerindeki petro-dolarların ABD ve İngiltere merkez bankalarının lehine olacak biçimde dönüşümünün sağlanması vardır. Söz konusu mekanizmanın işlemesi ise Suudi Arabistan ve diğer OPEC üyesi ülkelerin petrol gelirlerini ABD ve İngiltere bankalarına yatırmaları ile başlıyor ve daha sonra bu paraların dünyanın geri kalan kısmına, artan petrol faturalarını karşılamak için bu bankalar aracılığıyla avro-dolar tahvil veya kredi olarak verilmesi biçiminde gerçekleşiyordu. Birinci petrol şoku yılları olan 1973–1974 yılları ABD halkı tarafından yüksek enflasyon ve benzin istasyonlarındaki kuyruklarla hatırlanırken diğer ülkelerde bunlara ek olarak ABD Doları ile ödenmek zorunda olan yüksek dış borçlar ile de hatırlanmaktadır. Japonya ekonomisi 1960 ve 1970’li yıllarda çok hızlı büyümüş ve ABD’nin en büyük ticari ortağı durumuna gelmiştir. Japonya ABD ile gerçekleştirdiği ticarete büyük miktarda fazla elde etmekteydi. Japonya, elde ettiği bu fazlanın bir kısmı ile petrol faturasını karşılarken bir kısmı ile de ABD hazine bonusu satın alarak faiz geliri elde etmekteydi. Yaşanan çalkantılar Japonya’da yen ve markın ABD Doları ile birlikte uluslararası rezerv para olması gerektiği yönünde seslerin yükselmesine yol açmıştır. Ancak ABD’nin büyük iktisadi ve askeri gücü bu seslerin çabuk kısılmasını sağlamıştır. Belirtilen dönemde oluşan G7’nin de ABD tarafından Japonya ve Avrupa ülkelerini ABD Dolarının egemen olduğu sistem içinde tutmak için kurulduğu ileri sürülmüştür.

Petrol şokunu takiben dünyada yaşanan yüksek enflasyon, yüksek faiz ortamı, özellikle az gelişmiş ve gelişen ülkeler olmak üzere bütün ekonomileri zorlarken bu dönemde UPF borçlu ülkelere uyguladığı programlarla ABD ve İngiltere bankalarından alınan borçların geri ödenmesi konusunda jandarmalığa soyunmuştur. UPF’nin borçlu ülkeler üzerinde kurduğu baskı sonucu bu ülkeler, eğitim, sağlık, altyapı gibi harcamalarını kısmışlar ve dolayısıyla vatandaşlarının bugünkü ve gelecekteki olası gönençlerinin azalmalarına neden olmuşlardır. Yaşanan bu süreç sonunda gelişen piyasa ekonomilerinden biri olan, Meksika Ağustos 1982 tarihinde kredi borçlarını ödemeyeceğini ilan etmiş ve dünyada bir borç krizi başlamıştır. 1980 ve 1990’lar özellikle gelişen piyasa ekonomilerinde iktisadi istikrarsızlıkların arttığı ve bunlara bağlı olarak iktisadi krizlerin daha sıklıkla yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle

1990'larda teknolojik gelişmelere de bağlı olarak ülke ekonomilerinde finansal kesimlerin ağırlığının artması ve bu kesimlerin oldukça kırılğan bir yapıda olması dünyada iktisadi kriz kavramının daha çok gündeme gelmesine yol açmıştır. Ülke ekonomilerinde 1990'ların sonuna kadar ABD'nin uluslararası tek rezerv paraya sahip olma ve petro-dolarlar üzerindeki kontrol ayrıcalığı tam olarak devam etmiştir.

2.1. Avro'nun Piyasalara Girişi

1999 yılında, Avrupa Birliğinin (AB) yeni bir para birimi olan avroyu piyasaya sürmesi ABD Dolarının uluslararası rezerv para olma niteliği açısından başlı başına bir tehdit unsuru olmuştur. Avro tedavüle girer girmez beklenmedik ölçüde başarılı bir performans göstermiş ve uluslararası rezerv para niteliği kazanmıştır.

Avronun uluslararası rezerv para olarak kullanılmaya başlanmasından sonra bazı ülkeler ABD Doları yerine avroyu rezerv para olarak tercih etmeye başlamışlardır. UPF'nin raporlarına göre, ülkelerin uluslararası rezervlerinde ABD Dolarının payı dalgalı bir seyir izlese de sürekli ilk sırada olmuştur. ABD Dolarının uluslararası rezervler içindeki payı artmış olsa da dikkat çeken nokta, 1960'lardan sonra hiçbir ulusal paranın, avronun tedavüle çıkar çıkmaz uluslararası rezervler içinde sahip olduğu paya ulaşamamış olmasıdır. Yalnızca Alman Markı, 1980'li yıllarda, uluslararası rezervler içinde %13'lük bir paya sahip olabilmıştır. Bu bağlamda avronun uluslararası rezervler içindeki payının kısa sürede %20'ye yaklaşması bir başarı olarak değerlendirilmelidir.

3. GLOBAL REKABET VE PETRO DOLAR

ABD Doları ile avro arasındaki rekabette Rusya ve OPEC gibi bazı ülke veya ülke gruplarının çok önemli rolü vardır. Dünya sahnesine yeniden küresel bir güç olarak çıkmaya çalışan Rusya 2003 yılından beri gündeminde olan avro üzerinden petrol satma düşüncesini yaşama geçirmiştir. Rusya'ya bu konuda AB'den, özellikle de Almanya ve Fransa'dan çok büyük destek gelmiştir. Soğuk Savaşın bitmesinden bu yana Almanya ve Fransa'nın ulusal çıkarları ABD ile sürekli çatışmaktadır. Şüphesiz ki, bu çatışmanın gerisinde Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde ilerleyen AB'nin küresel denk bir güç olma isteği yatmaktadır. Bugün AB ile Rusya arasındaki ticaret tamamen avro üzerinden yapılmaktadır. Benzer biçimde Haziran 2003 tarihinden itibaren Malezya petrol ve doğalgaz ticaretinde ABD dolarından avroya geçmiştir. İran'da 2003 yılının başlarından beri petrol dışsatımını avro üzerinden yapmaktadır. Ayrıca Venezüella ve Endonezya da petrol ticaretlerinde kısmen avroya geçmişler ve ABD'nin tepkisiyle karşılaşmışlardır. Öte yandan Malezya ve İran İslam ülkeleri

arasındaki ticarete ABD Doları ve avro yerine yeni oluşturulacak altın dinar para biriminin kullanılması önerisini getirmiştir.10 Petrol dış ticaretinde ABD Dolarından avroya geçen ilk ülke Kasım 2000 tarihinde Irak olmuştur. Birçok kişi ABD'nin Irak'a saldırmasının gerisinde yatan gerçek nedenin Irak'ın bu kararı olduğunu düşünmektedir. ABD'nin Irak'a yönelik bu saldırısının Almanya ve Fransa'nın alışılmadık biçimde karşı çıkışları da, yukarıda açıklandığı üzere, Almanya ve Fransa'nın, dolayısıyla AB'nin küresel bir güç olma isteğinden kaynaklanmıştır. Bilindiği gibi ABD ile İran arasında görünürdeki nedeni nükleer silah üretimi olan ve her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecekmiş gibi görünen bir gerginlik vardır. ABD ile İran arasında olası bir çatışmanın Irak savaşından çok daha büyük maliyetlerinin olacağı tartışmasızdır. ABD ile İran arasındaki sorun İran'ın nükleer silah üretme çabaları değildir. Gerçek sorun, İran'ın petrol ticaretinde var olan düzen değiştirmeye yönelik etkinlikleri ve bunların ABD'ye zarar verme olasılığının İran'ın gerek petrol üretim kapasitesi ve gerekse coğrafi konumu düşünüldüğünde yüksek olmasıdır. İran yukarıda da kısaca değinildiği gibi petrol dış ticaretinde ABD dolarının ağırlığını azaltma yönünde yaptığı girişimler yanında var olan petrol boru hatlarına farklı seçenekler geliştirerek bu piyasada ABD ve ABD şirketlerinin kontrolü ve ağırlıklarını kırmaya çalışmaktadır. Türkiye ile İran arasında yapılması gündemde olan ve ABD'nin tepkisini çeken yeni boru hattı projesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca İran'ın Haziran 2004 tarihinde Tahran'da Londra'daki Uluslararası Petrol Borsası (IPE) ve Newyork Mal Borsasına rakip İran Petrol Borsası kurmak niyetinde olduğunu açıklaması dünya petrol ticaretinde çok köklü bir değişim anlamına gelmektedir. İran Petrol Borsasının kurulması uluslararası ticaretin Newyork ve Londra'dan Orta Doğu'ya kayması anlamına gelecektir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÇIKARIMLAR

Petrol sıradan bir emtia değildir. Benzer şekilde Amerikan doları da sıradan bir para birimi değildir. Petrol ticaretinin dolarla yapılması bu paranın değerini yapay olarak yükseltmektedir. ABD'nin bütün zayıflıklarına rağmen petrolün dolar cinsinden fiyatlanması, doların rezerv para olmasının en güçlü dayanağıdır.

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

PETRO DOLAR SİSTEMİ ÜZERİNE FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI M. MUSTAFA AKKAN

Dolar dışında bir parayla veya takasla petrol ticareti yapmaya kalkan ülkeler “terörist” ya da “düşman” ilân edilmekte; darbe ve işgal dâhil her yol denenmektedir. Uzun yıllar ABD’nin “dost ve müttefiki” olan Saddam ve Kaddafi’nin bir gecede “terörist” olması da kuvvetle muhtemel petrolle ilgilidir.

Her dövizle dolar alınabilir ama petrol sadece dolarla alınabilir!

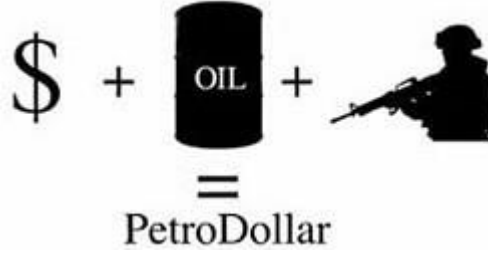
Gerçekte petrolün fiyatı yapay krizler ve savaşlarla yükseltilmektedir. Ham petrolün varili 1972’de 1,90\$, 1981’de 34\$ ve 2008’de 140\$ olmuştur. Bu sebeple petrol fiyatındaki oynamalar kesinlikle üretim maliyeti veya rezervlerin tükenmesiyle açıklanamamaktadır.

Halihazırda petrol rezervlerinin bitmek üzere olduğu da hususu da doğru bir iddia değildir. Teknoloji ilerledikçe yeni kaynaklar bulunmaktadır. Ayrıca eski kuyuların sadece %33’ü kullanılmıştır.

Ancak petrol satışlarından biriken milyarlarca doların Arap ülkelerine veya Venezuela’ya bırakılması ABD’nin sisteminin çökmesi demektir. Peki ABD ne yapmıştır?

PETRO DOLAR SİSTEMİ ÜZERİNE FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI M. MUSTAFA AKKAN

ABD başka ülkelerin petrol gelirlerinden daha fazla pay alabilmek için silah ve altın ticaretiyle eklemlenen bir makine icat etmiştir. Buna direnen her ülkeye savaş açıyor.

Fakat bu makinenin nasıl çalıştığını anlayabilmek için uluslararası para sistemini biraz anlamak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın galibi ABD 1944'te yapılan Bretton Woods konferansında yeni bir ekonomik sistemi (altın garantili doları) dünyaya ilan etmiştir. 15 Ağustos 1971'de ABD başkanı Nixon çalışmamızın ilk bölümünde bahsettiğimiz sebeplerden dolayı bu sisteme son vermiştir. İtiraz eden ülkelere ise "dolar bizim paramız ama sizin probleminiz" denmiştir.

1973'te ise Suudi Arabistan'dan alınan bütün petrolün Amerikan dolarıyla ödenmesi resmileştir. 1975'te OPEC ülkeleri "koruma" ve "silah yardımı" karşılığında sadece Amerikan doları ile petrol satma kararı almışlardır.

Bütün bu tedbirler alınmasa dış borcu GSMH'dan yüksek olan Amerika'nın para birimi ancak tuvalet kâğıdı kadar değerli olabilirdi. Dolar kıskacından çıkmaya yeltenen ülkeler Irak, Kuzey Kore, Suriye, Venezüella ve İran başkanı Bush döneminde "axis of evil" (şeytan eksen) olarak fişlenmiştir.

ABD'nin doları dünyaya dayattığı Bretton Woods (1944) konferansında Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankasının temelleri atılmıştır. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası "yardım ettiği" her ülkede hukuk devletini gerilemiş, sefaleti ve savaşları artmıştır.

Devletler para sıkıntısını çözmek için üç şey yapabilir: Harcamaları kısımlar, vergileri arttırabilir veya borç alabilir. Ama ABD için bir yol daha vardır: Karşılıksız para basabilir. Normalde para basmak enflasyonu arttırır ama petrol sebebiyle dolara olan talep o kadar yüksektir ki ABD hiçbir ekonomik değer üretmeden kazanç sağlayabilmektedir.

Doların altına endeksli olduğu yıllardan beri ihracat yapan devletlerin de dolar rezervi trilyonları bulmaktadır. Doların değer kaybetmesi; Çin, Almanya, Japonya gibi ihracat şampiyonlarına zarar verdiği için ABD para basarak bu ülkeleri ekonomik yönden sarsabilmektedir. Amerika'da doların emisyon hacmine karar veren bir merkez bankası yoktur. FED özel bankalardan oluşan bir karteldir. Bu sebeple FED'in hesapları ABD hükümetince kontrol edilememektedir.

Bahsedilen bütün hususlar göz önünde alındığında, petro dolar sistemi ABD'nin işleyebilmesi ve hayatta kalabilmesi için belki de en önemli unsurdur. Sistemin işleyişi herhangi bir sebeple tehlikeye girdiği zaman, mümkün olduğunca çabuk müdahale edilmekte tehditler ortadan kaldırılmaktadır. Özellikle Irak'ın işgalinden sonra gayri resmi olarak ABD kontrolüne geçen bölgenin petrol rafinerileri ile ABD, rekabet gücünü daha da artırmış olmakla beraber, dünyanın en büyük petrol üreticisi olan Suudi Arabistan'ı da bu yolla kendi eksenine çekmiştir. Belirli bir dönem dolar kurunun aşağı yönlü seyretmesi 150 dolar civarında olan varil petrol fiyatını 50 dolara kadar düşürmüştür. İleri teknolojiyi kullanarak petrol çıkarma ve işleme faaliyetini gerçekleştiren ülkeleri bu durum fazla sarsmamıştır. Ancak Suudi Arabistan için aynı durumdan bahsedilememektedir. Öyle ki belirli bir dönem memur maaşlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. 2017 yılında ABD başkanı Trump'ın buraya yaptığı ziyaret sonrası belirli olayların patlak vermesi, dünyanın en büyük sıvı LPG üreticisi olan Katar'a ambargo uygulanmaya başlanması (Katar, sıvı LPG ihracatını Avro üzerinden yapmayı planlıyordu.) ve en sonunda dünyanın en değerli şirketi konumunda olan Suudi Arabistan'ın petrol şirketi Aramco'nun Newyork borsasında işlem görmeye başlayacağını duyurulması tesadüf değildir. Yine günümüzde Rusya'nın dolar yerine altın rezervlerini artırması, Çin'in küresel çapta hakimiyetini artırma yolunda emin adımlarla ilerlemesi, İran'ın mevcut hegemonyayı yıkma yolunda politikalar üretmesi sistemin işleyişini tehdit eden unsurlardandır. Bu mücadeleden kimin ya da kimlerin galip çıkacağını zaman gösterecektir.

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

PETRO DOLAR SİSTEMİ ÜZERİNE FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI M. MUSTAFA AKKAN

5. KAYNAKÇA

http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu3%20makale/hakan_naim_ardor_fahriye_ozturk.pdf

<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cemil-ertem/petro-dolar--sistemi-biterken----2233733/>

<http://www.derindusunce.org/2016/01/11/petro-dolar-aforizmalar>

<https://www.turkcebilgi.com/petro-dolar>

<http://www.informationclearinghouse.info/article13089.htm>

Lubin, David "Petrodollars, emerging markets and vulnerability"
www.un.org/esa/ffd/Multi

Engdahl, F. William, A Century of War: Anglo- American Oil Politics and the New World Order, Published by Pluto Press

<http://www.scoop.co.nz/stories/HL0303/S00182.htm>